

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора економічних наук, професора,

ректора Закладу вищої освіти «Міжнародний науково-технічний університет

імені академіка Юрія Бугая»

ХУДОЛЕЙ ВЕРОНІКИ ЮРІЇВНИ

на дисертаційну роботу Новікова Дмитра Вікторовича

на тему: «Управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового

комплексу в умовах продовольчої кризи»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дисертації

Конкурентні процеси на національному та зовнішньому ринках агропромислової продукції супроводжуються протистоянням країн-експортерів у боротьбі за збут сільськогосподарської продукції. Внаслідок блокування експорту ззовні на агроринках України має місце надлишок експортоорієнтовної сільськогосподарської продукції рослинництва, що призводить до збитковості агропідприємств. На цьому тлі відбувається ескалація світової продовольчої кризи, спричиненої дефіцитом і волатильністю цін на зернові та інші види сільськогосподарської продукції, та національної продовольчої кризи, яка має регіональний контекст й виявляється у нестачі продовольства, їх низькій якості, обмеженні економічної доступності в окремих населених пунктах України (здебільшого у тих, що знаходяться у зоні бойових дій). У таких умовах традиційні форми та методи управління підприємствами агропромислового комплексу неефективні, а нові, адаптовані до умов продовольчої кризи та воєнного стану, не розроблені.

Відтак, необхідність розроблення теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу України в умовах продовольчої кризи актуалізують проблематику дослідження Новікова Дмитра Вікторовича в на тему «Управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу в умовах продовольчої кризи».

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами і темами

Дисертація виконана відповідно до тематики науково-дослідних робіт Київського національного університету технологій та дизайну за темами:

ВХІДНИЙ № 76-В
"20" "10" 2023 р.
Київський національний університет
технологій та дизайну

«Інтелектуалізація соціально-економічного розвитку в постпандемічному суспільстві» (державний реєстраційний номер 0120U114581), у межах якої здобувачем розроблено напрями підвищення конкурентоспроможності підприємств агропромислового комплексу України з урахуванням її позиціонування у глобальній продовольчій програмі;

«Цифрова економіка як передумова структурних, інтеграційних трансформацій вітчизняних бізнес-процесів в умовах глобалізації» (державний реєстраційний номер 0119U103116) – здобувачем запропоновано інструменти впровадження інноваційних технологій комбінованого виробництва в агропромисловому секторі, заснованих на принципах біоекономіки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Ознайомлення зі змістом дисертації, результатами апробації та науковими публікаціями автора дає підстави стверджувати, що теоретико-методологічні положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, є достовірними та достатньо обґрунтованими.

Дисертація має логічну побудову, її автор системно підійшов до постановки проблеми та її вирішення, формулювання задач, обрано вірні наукові підходи й методи дослідження.

У дисертаційній роботі автором використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів: історико-логічний (для дослідження генезису та здійснення ретроспективного огляду теоретичних основ і концептуальних засад управління конкурентоспроможністю); узагальнень, наукової абстракції та декомпозиції (для розкриття понятійно-категоріального апарату управління конкурентоспроможністю); аналізу і синтезу (з метою поєднання положень макро- та мікроаналізу, виявлення причинно-наслідкових зв'язків функціонування агропромислового сектору України); емпіричні методи наукового пізнання (для оцінки ефективності управління конкурентоспроможністю агропромислових підприємств) формалізації (для ідентифікації конкурентних переваг та перешкод розвитку, визначення впливу результатів діяльності агропромислових підприємств та агропромислової політики держави на процеси розгортання продовольчої кризи); методи порівняльного, факторного, проблемно-ситуаційного, статистичного, економічного аналізу (для дослідження економічних, соціальних, інноваційних процесів, що відбуваються на ринку агропромислової продукції); соціально-психологічні (для формування програми корпоративної соціальної

відповідальності як конкурентної переваги агробізнесу); графічні (для наочного зображення процесу та результатів дослідження).

У дисертаційній роботі використані наукові доробки українських та закордонних учених, фахові наукові статті, монографії; нормативні та законодавчі акти; статистичні дані, аналітичні, експертні та прогнозні матеріали міністерств і відомств України, Державної служби статистики України, Національної академії аграрних наук України, Організації Об'єднаних Націй, Міжнародного Валютного фонду, Міжнародної продовольчої та сільськогосподарської організації, Європейського Союзу, Організації економічного співробітництва і розвитку тощо.

У розділі 1 «Теоретико-методичні засади управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу в умовах продовольчої кризи» сформовано категоріальний апарат конкурентоспроможності в сучасній економічній парадигмі (с. 31–50), визначено концептуальні засади управління конкурентоспроможністю підприємств (с. 51–65), досліджено вплив продовольчої кризи на процеси управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу (с. 67–81).

У розділі 2 «позиціонування підприємств на ринку агропромислової продукції в Україні й світі» проаналізовано структуру агропромислового виробництва України та визначено його роль у національній економіці (с. 85–97), розглянуто сучасний стан та тенденції розвитку експортної та імпоротної діяльності в агропромисловому комплексі України (с. 98–106), визначено економічне становище та умови функціонування агропромислових підприємств України в сучасних умовах (с. 107–121).

У розділі 3 «Модернізація управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу в умовах продовольчої кризи» з'ясовано вплив руйнацій агросектору на конкурентоспроможність агропромислових підприємств та процеси розгортання продовольчої кризи та визначено рівень конкурентоспроможності агросектору регіонів України з урахуванням обсягів руйнувань та скорочення сільськогосподарських земель (с. 126–143), запропоновано впровадження програм соціальної відповідальності підприємств агропромислового комплексу як конкурентної переваги (с. 144–154), запропоновано напрями впровадження інноваційних інструментів управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового сектору в умовах продовольчої кризи (с. 155–168).

Основні положення та висновки дисертації доповідалися й одержали схвалення на шести міжнародних та трьох всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Мета дослідження, що полягала в розробці теоретико-методичних та прикладних положень щодо управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу в умовах продовольчої кризи досягнута, а завдання дослідження – вирішені.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та опублікованими науковими працями дає можливість погодитися з такими положеннями, які винесені на захист на предмет наукової новизни:

уперше:

розроблено уніфікований механізм управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу України, що передбачає формування конкурентних переваг, адаптованих до міжнародного контексту та воєнно-політичних й регіональних умов функціонування національної господарської системи. У механізмі враховано запропоновані напрями диверсифікації сільськогосподарського виробництва з переорієнтацією на внутрішній ринок збуту продукції кінцевого призначення, залучення малих агрофірм до кооперації сільськогосподарського виробництва, впровадження інноваційних технологій комбінованого виробництва на принципах безвідходності, ресурсощадності та циркулярної економіки, формуванні програм корпоративної соціальної відповідальності бізнесу з узгодженням бізнес-стратегій корпорацій із наративами відновлення економіки країни на засадах сталого розвитку;

удосконалено:

теоретико-методичні положення модернізації системи управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу України, які на відміну від сформованих, враховують процеси розгортання продовольчої кризи, що дало змогу розробити пропозиції щодо забезпечення конкурентоспроможності агропідприємств в реаліях скорочення земель сільськогосподарського призначення, переривання ланцюгів поставок, порушення логістики, блокування експорту сільськогосподарської продукції ззовні;

категоріальний апарат управління конкурентоспроможністю підприємств на основі декомпозиції її складових на міжнародному, регіональному, макро-, мікроекономічному рівнях, що дозволило дати трактувати управління конкурентоспроможністю агропромислового підприємства як цілеспрямований вплив менеджменту підприємства на формування конкурентних переваг

агровиробників на зовнішньому та внутрішньому ринках сільськогосподарської продукції з метою досягнення оптимального рівня продовольчої безпеки, забезпечення збалансованості економічної, екологічної та соціальної складових сталого розвитку й досягнення оптимального рівня прибутковості.

напрями експортної діяльності підприємств агропромислового комплексу шляхом виходу на нові ринки сільськогосподарської продукції з розширенням товарних позицій експорту на основі впровадження інноваційних технологій безвідходного виробництва й глибокої переробки сировини, що дозволяє на мікроекономічному рівні – забезпечити життєздатність агрофірм та їх рентабельність, на макроекономічному – забезпечити валютні надходження до державного бюджету та мінімізувати міжнародні ризики для України санкційного й обмежувального характеру на ринку зернових;

методичні підходи до впровадження програм корпоративної соціальної відповідальності шляхом цілепокладання: в економічній сфері – забезпечення конкурентоспроможності підприємств за рахунок таких конкурентних переваг як: ефективне управління ризиками, економія коштів, доступ до капіталу, відносини з клієнтами, управління людськими ресурсами та розвиток інноваційного потенціалу; в екологічній сфері – формування високих екологічних стандартів та активації екологічних чинників діяльності з раціональним використанням природно-ресурсного потенціалу на засадах циркулярної економіки; у соціальній сфері – реалізація корпоративного волонтерства, програм соціальної допомоги персоналу та незахищеним верствам населення;

оцінювання рівня конкурентоспроможності з урахуванням продовольчої кризи в частині зв'язку продовольчої безпеки з балансом виробництва сільськогосподарської продукції, наявністю земель сільськогосподарського призначення, розвитком циркулярної економіки, наявністю трудових ресурсів, потребами споживачів та руйнаціями агропромислової інфраструктури внаслідок воєнних дій;

дістало подальшого розвитку:

обґрунтування корпоративної соціально відповідальної складової в управлінні конкурентоспроможністю підприємства, що дозволяє забезпечити розширення доступу до капіталу та ринків, збільшення продажів і прибутків, економія операційних витрат, підвищення продуктивності та якості, формування людських ресурсів, покращення іміджу та репутації бренду, зростання лояльності клієнтів, оптимізація процесів прийняття рішень і управління ризиками;

методика аналізу, моніторингу та оцінки рівня конкурентоспроможності агропромислового комплексу регіонів України з урахуванням рівня руйнації,

спричиненої воєнними діями, застосування якої є аналітичною основою до розробки й прийняття управлінських рішень та формування стратегій конкурентоспроможності агропромислових підприємств на макро-, мезо- та мікрорівні;

прикладні аспекти синергії держави, бізнесу та населення у забезпеченні продовольчої безпеки та подоланні продовольчої кризи, що передбачають: 1) для держави – створення нормативно-правових, інвестиційних, екологічних, соціальних, економічних та інноваційних передумов та державних програм розвитку пріоритетних сфер агропромислового виробництва; 2) для бізнесу – залучення безробітних до збирання урожаю та інших сільськогосподарських робіт, надання соціальних послуг, формування ініціатив «знизу – догори»; 3) для населення – залученість у процеси державного управління, державно-приватного партнерства, розвитку територіальних громад;

формування адаптивних коригуючих заходів агропромислових підприємств, що враховують сучасні реалії та прогнозовані сценарії ескалації продовольчої кризи, а саме: скорочення географії ринків збуту зернових, ускладнення логістики та розриву ланцюгів поставок продукції, падіння платоспроможного попиту та стискання ринку, фізичне скорочення площі орних земель, втрату виробничих потужностей та зменшення кількості кваліфікованих працівників, зростання цін на сировину та матеріали, інфляційні процеси, зміни стратегій основних конкурентів та динамічні зміни зовнішнього економічного середовища.

Практичне значення результатів дослідження

Рекомендації автора використані у практичній діяльності:

ТОВ «КАПІТАЛ-АГРОІНВЕСТ» – запропоновано заходи щодо впровадження інноваційних технологій комбінованого виробництва, що ґрунтується на принципах безвідходності, ресурсоощадності та циркулярної економіки в межах реалізації цілей Європейської зеленої угоди (European Green Deal) та, відповідно, зеленої трансформації агропромислового виробництва України (довідка № 67/1 від 16.11.2022);

ТОВ «УАГРОХОЛДИНГ» – удосконалено конкурентну стратегію агропромислового підприємства шляхом розроблення коригуючих заходів, що враховують сучасні реалії та прогнозовані сценарії ескалації продовольчої кризи, а саме: скорочення географії ринків збуту зернових, ускладнення логістики та розриву ланцюгів поставок продукції, падіння платоспроможного попиту та стискання ринку, фізичне скорочення площі орних земель, втрату виробничих потужностей та зменшення кількості кваліфікованих працівників,

зростання цін на сировину та матеріали, інфляційні процеси, зміни стратегій основних конкурентів та динамічні зміни зовнішнього економічного середовища (довідка № 05/12 від 19.12.2022);

ТОВ «УІФК-АГРО» – розроблено програму соціальної відповідальності бізнесу як конкурентної переваги щодо оптимізації доходів і витрат, лояльності споживачів, підвищення мотивації персоналу, доступу до соціально-відповідальних інвестицій, брендування розвитку аграрного бізнесу, відновлення територій та проведення комплексних дій щодо рекультивації порушених земель (довідка № 67/1 від 16.03.2023).

Основні теоретичні результати й науково-практичні рекомендації автора впроваджено в освітній процес Київського національного університету технологій та дизайну при викладанні дисциплін «Макроекономічний розвиток країн» та «Економіка та управління корпораціями» (довідка № 05-77/765 від 10.05.2023).

Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях

За результатами дослідження опубліковано 19 наукових праць, з них: одна стаття – у виданні, що входить до наукометричної бази WoS, розділ у колективній монографії, чотири статті – у фахових журналах та збірниках наукових праць, 13 публікацій – у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій – 5,4 д. а., з яких автору належить 4 д. а.

Автором дисертації дотримані вимоги п. 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44) щодо кількості публікацій, відповідності опублікованих результатів тим, що містяться у дисертації і виносяться автором на захист, апробації її основних положень.

Дотримання академічної доброчесності

За результатами аналізу представлених матеріалів не встановлено фактів порушень академічної доброчесності. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації є достатнім.

Дискусійні положення та зауваження

1. У розділі 1 (п. 1.3) автор розкриває конкурентні переваги агропромислових підприємств, наголошуючи на перевагах цифровізації та використання штучного інтелекту в сільському господарстві. Доцільно було б конкретизувати перспективні інформаційно-комунікаційні технології, які агропромислові підприємства України здатні використовувати як конкурентну перевагу.

2. Автор правомірно обґрунтовує напрями впровадження ресурсощадних та безвідходних технологій з метою підвищення рівня екологічності та прибутковості діяльності підприємств агропромислового сектору. Натомість поза увагою автора залишились питання фінансового та інвестиційного забезпечення технологічного оновлення агропідприємств на засадах рециклінгу, що є вельми актуальним у сучасних умовах.

3. У розділі 2 автором проаналізовано економічне становище та умови функціонування агропромислових підприємств й визначено роль агрохолдингів у забезпеченні виробництва сільськогосподарської продукції та формування продуктивної зайнятості. При цьому діяльність малих агрофірм та підсобних господарств у процесах відновлення та розвитку сільських територій розкрито обмежено.

4. У розділі 3 автор пропонує механізм управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу в умовах продовольчої кризи (с. 162). Доцільно було у подальшому викладенні матеріалу більш структуровано розкрити кожний з елементів запропонованого механізму.

Висловлені зауваження та дискусійні положення не знижують загальної теоретичної та практичної значущості, обґрунтованості й достовірності основних положень дисертації та не впливають на рівень наукової новизни й загальну позитивну оцінку дослідження Новікова Дмитра Вікторовича.

Загальна оцінка роботи та її відповідність встановленим вимогам

Запропоновані положення наукової новизни, що полягають у розробленні теоретико-методичних та прикладних положень щодо управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу в умовах продовольчої кризи, є суттєвим внеском у галузі економіки.

Дисертаційна робота Новікова Дмитра Вікторовича на тему: «Управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу в умовах продовольчої кризи» є завершеним, цілісним науковим дослідженням, виконана на актуальну тему, містить положення наукової новизни та має теоретичне й практичне значення.

Дисертація: «Управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу в умовах продовольчої кризи» відповідає

спеціальності 051 «Економіка», за формою і змістом відповідає вимогам викладеним у Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Робота оформлена відповідно до вимог Наказу МОН України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 р. № 40.

Автор дисертації: «Управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу в умовах продовольчої кризи» Новіков Дмитро Вікторович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор
ректор Закладу вищої освіти
«Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая», м. Київ

Вероніка ХУДОЛЕЙ